Пор. 3904 (18)

[redacted]

КА ЛИКУ МИЛЕТЕ ЈАКШИЋА

Дух ми се свуда са природом сплиа
Милета Јакшић

Il y a une grande analogie dans le développement
Georges Schkhadé

Извесни каквазни кругови жеље, оправдано, да се прешка
није опрта лик песника Милете Јакшића, да се одређеније стегне формула око име
на и рада његова. И ово је један прилог на тој сврси.

Јакшић је живео на селу, био сеоски свештеник. У
једној својој песми, врсти ода селу, па и сеоском песнику, која се и зове СЕОС
КИ ПЕСНИК, Јакшић је изреком, уз чисте декларативним поступком назвао себе сеоским песником, и приказао себе као сеоског песника. Какав Јакшић убеђено задовољ-
ног што је то, што ради не марећи за славу, што га не гони критика, што зими
помало обилазиту на бачку топле пећи, уз луду дружину и уз мисли "сјетне о
жреснице детаде кћи". Свих пет строфа те песме завршава песник рефреном:

Јеке су ми славна дела—
Јер сам песник свога села.

Ми се усуђујемо не веровати да је та песма била сасвим искрена. Сумњамо, јер
је то једина субјективна песма целе збирке у којој је баш раскалашно несе, баш
бахат песник који је иначе врло стидљив, дискретан до учтивости, пун мера, што
је одлика његове поезије. Он песма, мислиће ми, врста самоизмирења са
сеоским животом и са сеоском поезијом коју непрате ни слава ни критика, која,
другим речима, није много позната преко граница Поморавља и Орева. Жерар Шехаде,
песник на француском језику, по рођењу Иранац, разнечар са неког азијског Ба-
та, написао је горе наведен стих дубоко искрено: Велики је јад па селима.
Друге стране, немачки класик песник Хелдерлин /Hölderlin/, није уопште вера
ао у неке бахате радости поета. Он је то изразио у познатом стиху: Нико не
може ни најрадосније радости казати. Јакшићева кумна радост од његове сеоске
поезије, и његове специфичне сеоске судбине, ми сматрамо да је била израз

човека који има моћ да у себи живи поетично упркос јаду или болу, који са грацијом, са отменом мером некада каже, а много више пута сакрије судар између себе и своје судбине.

Више је него јасно да је Јенкин био занесен природом, био заљубљен у њу до краја своје збирке, што ће рећи да треба. Али заљубљен без романтике. Јенкин има прецизних, пластичних описа и сцена из природе, нема романтичких. У чему се крије снага, али и недостатак. Кад љубав може да буде прецизна, нешто негде у њој нису. Знамо само још једног песника од имена који се изреком и наштампане декларисао за сеоског песника. То је познати и омиљени шкотски песник Роберт Бёрнс / R. Burns /, али Бернс је био песник села из душе и срца из петиних жила свога простољудног темперамента. Он је своје песме великим делом писао у шкотском дијалекту. А што је много важније још, он је са селом и природом повезао и људе, сељаке, и њихове јаде и радости, њихове радове и забаве. Бернса је село интересовало и национално и политички и социјално. Јенкин, углавном, превиђа људе. У мелеоредним песмама је дао ~~[illegible]~~ идиле на селу. У једној, доста наглашеној, дао је моментану фотографију сеоског hate и сеоске кокете. У другој, симпатичнијој, ироту мајке баладе о сеоском ђаволу, који у поноћ вуче из гробља, и бака се смртно препада, а унука храбро премаља главу да га види. А затим, обе заривају главу у јастуке, бака бледа, унука румена. Лепша је од ове песме описа сајма сеоског дворишта, на којем има свега само човека нема. Овај детаљ не треба крити интерпретисати. Има људи који у природи не виде човека ако им баш и пред очима стоји. Имало је великих сликара пејзажиста који су сликали све у пределу сем човека. Имају сматрају пејзажа који, у галерији, прескоче пејзаж са моментима из људског живота. Бернс није спадао у те. Једна од познатих његових песама је песма о Џону Барликорну, Јован Јечменозрнцу. Неки мајстори рекли су ~~[illegible]~~ униште. Али, мало пролећа, мало топле кише, и Јован Јечменозрнац се опет премоли испод земље, здрав, свеж, трајан. Ту је страстна љубав за простољуђе успела безмало генијално да земљу и сељаке поистоветује, сељаку даде интелектуалитет планете.

Они који у величанству природе превиђају човека то су

Махом пантеисти са религиозним или философским наклоностима за тај поглед наслат. Строже узето, Шилета Јакшић није био ни једно ни друго. Он нигде није свој завичај везао за природу васелене; још мање је с природом имао преко видљивих хоризоната. Нигде није одао да се у њему укрива хришћанство са неким мистиком. С друге стране, овај свештеник једва је поменуо Бога у поезији својој. Хришћанске легенде песама су песме које је диктирало лудидно срце. Од цркве ту су само звона чују се кроз етар при сумраку, кад се дан дели од ноћи. Пантеистичка философија доживела је код Јакшића до израза не теоријски, него уметнички; живео је песницу лепотом и тишином природе као са знацима који су га усхићавали, али којима није испитивао феноменолешка значења. Не знамо да ли је Јакшићу било познато како је Хераклит тумачио суштину пророчанстава у Делфима: ....божанство ништа не каже, и ништа не сакрива, само даје знаке". Знаци у природи призували су Јакшића једаред за свагда, и он је имао за њима као месечар за месецом. Чудесним и дивним знацима из природе Јакшић је био не само занесено одан, него до покорности одан. На сваком кораку, у сваком тренутку имао је он неки директан и послушан додир са појавама и сценама у природи. Чим перо узме у руку, из срца се изливају неки епис, нека слика природе. Берис је сматрао да је то гарантија за поезију песника сеља. Берис има стихове: Нема песника који ће наћи музу своју — ако не хута по ставама и уз потоке — и ако при том не мора много да мисли. Јакшић је лако и одмах имао неку емоцију, неко запажање, и брзо имао нагон да каже које је знаке видео. И сувише често је поново и поново исписивао знаке јесени, зиме, пролећа и лета, више дескриптивно него медитативно. Никада није питао природу : Ко си? нити: Шта си? Није тражио иза ње велики принцип Покретача. Огледа знаке, дивне се с њима над сеђо, над луде, и скромни његов пантеистички сан се остварио, без прекорачења у трансцендентно. Не можемо рећи да Јакшић није дедиривао и такозване велике теме, од којих најјача смрт. Али он је и смрт видео најпре као један знак из природе, и није јој давао лике меланхолије него колико је нека природна појава уз погреб меланхолично деловала. Мали лептирак

лети над погребом детета. Над ковчег се спусте, лептирић одлети. Али песник можда је то душа испратила своју чауру. Било би доста поенте за малу лирску песму, али експресија је суха, без мириса. Смрт по Јакшићу љубавнику природе, само је једна конкретна тајна, ако се сме тако рећи. Мена од живота ка смрти слива се савршеним менама у природи. Осећа се да Јакшића, несвесно, мала тема, прост конкретум, боље одбаци у реалност с оне стране видљивог света. Његова врло привлачна песмица ПЉУСАК овако се завршава у трећој строфи:

Ко да је неки грдан терет мино
Откад је онај црни облак пао;
Чини се даље после тешких суза
Великом срцу света лако, лако.

Над читалац прочита ПЉУСАК, омекује романтику. Пљусак у Банату можда буде повод романтици у разним правцима. Банат, без великих река, са мртвим водама канала, жешће од воде; он је пун ритова, пун трске и врба кроз чија покретна стабљика свира грозница. Али пун је Банат и жена које су жедне, које се страсно опијају водом. Не. Детаљи су конкретни описи; на лишћу се капље стаклене; душа ремиње мирише; прашина је влажна; звонаре другчије чују кроз густ ваздух. Али екстаза је у срцу света; ту екстазу песник не тумачи, не везује за ред онога што је обилном кишом благословено. Јакшић осећа меру и не греши. Пљусак, то је повод на луцидну радост. Али има Банат и тешку бескрајну маглу, великог мајстора језе и језивости. Како то изгледа код Јакшића? Доста занимљиво и, као увек, поштено одмерено и искрено. Један од знакова из природе јесте нарочита тишина од магле. Јакшић, зналац, наглашава: тишина од магле. Најпростијим средствима нађи он у песми рафиновану метаморфозу магле у тишину; магла света мирјаде својих мглица о предмете, и тако веже тишину и себе уткива у тишину. На крају песме:

/Магла/ све боје брише, звуке гута...
Без покрета се под њом гране сагле.
Све ћути, стоји, нада очекује...

Ова тишина долази од магле.

Грација. Ретко осећаве мере. Прозрачна рука кроз коју песник једнако види речи, пребира их, распоређује, вади, стишава. Колико је Јакшић у теме сигуран најбоље се види тамо где је против тога погрешио. Оно што је сувишно

у некој песми, можете тако рећи маказама отсећи, а што остане биће кратка, важна, тачно одмерена, неукрашена песмица која каже нешто што [illegible] и милион година, као природа. У не сви УТЕХА имамо при двостих само банален:

Плакати — ма што! Те суза — чему?
Та краја мораћа буде свему.

Али зато је у другом двостиху прави почетак песме:

Ствари су људске краткога века —
Твој узвик бола нема одјека.

Последња два двостиха су чист пасонизам; али ако се они отсеку, песмица је довршена поетском утехом човеку над стварима од којих се заваздa растаје:

Почекај, па ћеш и ти за њима.

Тако је завршио једну од својих најкраћих и најлепших лирских песама Гете: Warte, bald ruhest auch du.

Јакшића човека и песника очаравале су мене годишњих времена. Најобрађе су његове песме које нису то. Али ако на први поглед и нису, у основи јесу. Са годишњим добима иде Јакшић у идилу, у баладу, у елегију, у лирски епос. Свеним природно, ако се неко природом инспирише. Џејмс Томсон је написао неколико књига стихова о годишњим временима. Славни музичар Бетовен имао ораторијум Годишња времена. Мене годишњих времена то је стална симболика над нашим главама. Само, код већине уметника поезија четири главне годишње мене води у буколичку песму, у живот сељака и његових животиња, у свечане и у нарастрочане тренутке стихијских дејстава. Село је то: земља, стока, годишња времена и између тога, људске страсти које су на селу утолико опасније и страшније што их не разуме ни кућа, ни во, ни коа ни годишње доба. Јакшић свакако дручије. Можда од тога да као Вергилије буколичку песму веже за лепог, уређеног коња који има "два ртењаче", Јакшић сеоски песник, који увек мало над селом, везује годишња времена за нешто апстрактно и симболично као што су и она сама, завичајна. На један индиректан и утамчан начин Јакшић је не песник села него свога завичаја, а завичај његов је — никада не каже Ванат — завичај његов је позорница природних игара, сливен са природом као и Јакшић сам. Нема код Јакшића људских радости, нема пиљава

и града, нема погаче и вина, загазаца, ни крупног телета које виси на мајци као тешка крушке на гранчици. ~~Једно небеј од нов~~ Код Јакшића имамо витлану тмастих облака у дубоко вуњем небу над равницом; имамо ужежену и слепу жегу, имамо ледене ветрове над мртвом тундром; имамо величанствена дејства природина са којима песник, врло прецизно, чини част и величање своме завичају. Врло је карактеристична у том смислу ~~[illegible]~~ врло лепа песма МОЈ ЗАВИЧАЈ. Шта ће бити у тој песми? Потпуно ни имена краја или села. Ни слике куће, ни живе. Ни човека, ни детета. Ни обичаја ни мистике живе прошлости. Завичај се слио са стихијом усијаности, са величанственим и свирепим мистеријем летње жеге коју на равници ништа не прекида и не ублажава. Песма је пуна снаге и лепоте; пуна тихе алоранције немилостивог ~~[illegible]~~ акта природиног, који се обелава као природа, и дуби као лик завичаја. И та је ~~[illegible]~~ песма без романтике? Умерена, одмерена, поштено занесена поезија истине, што није најлакше остварати. Песма је такође дескриптивна — драмског темперамента у Јакшићу није било — али феномени жеге доказе као слапови, једноставна експресија ~~[illegible]~~ има интонацију праве среће од дубоког ~~[illegible]~~ опитања са природом. При ~~[illegible]~~ завршетку јавља се један контраст тако особит, како смо их налазили само у кла сичној кинеској лирици природе, где се природа осећала блиско као срце у груди ~~[illegible]~~ ма.

Незаштићена од сврдтна жара
Белеђају се околна села
С крилатим ветрењачама.

Тишина.

Тромо пролете један лептир
Крај мога уха.
Чујем му ударе крила.

Потмуло грми у даљине.

Скупа је тако једна проста песма описног карактера! Стоји живот на селу, глуп, усамљеност, борбу духа да поезија не зачами, да унутрашњи живот не протужи. Струји у тој сеоској песми један монокордни инструмент ~~[illegible]~~ који нема исту сенарност кроз све песме Јакшићеве. У Јакшићу ~~[illegible]~~ је било осећа пасивности. ~~[illegible]~~ Чак ~~[illegible]~~ врста индиферентности, на начин природе која ни тих се смеје ни плаче. Многе ~~[illegible]~~ Јакшићеве песме, стога, и кад су ~~[illegible]~~ из прве неговане форме, остају некомуникативне, не

задобијају, не памте се. Описни стих пређе у монотонију, песник полегне у својој искључивој херметици и дапше сам себи своје песме о природи. Покорно сливен са природом, са својим главним и можда јединим уточиштем Јакшић природи никада није хитиуо протест, изузимаше, питања о земним покретним мотивима. Никада није викнуо или цикнуо у име човека и његове судбине, због зависности од природе. Сливеност с природом годи Јакшићу неуморно, његова поезија губи отуда покрет, свежину, изненађујући елемент запажања или медитације. Пол Елиар [Eluard] је донео свежину кад је збирку песама назвао не Људи и њихове животиње него животиње и њихови људи. Елиар дискриминира меша покушавајући поретке и хармоније. Јакшић се слива, пасивно слива. На фебруарској пригревици слива се са бубицама у сунчеву децу. Осећај и слика су лепи, али процес мисли је пасиван. Зар не би могао негде добити место као сунчева деца, сељаци који на њој страној земљи негдешњак раде, измахују, тоне се у месу, али надмашују паклену врелину и благосиљају је кад падне вече, и бесмрак замирише како само после јаких врелина мирише: као измирна бачена на угљеве. Остаје ипак дах свежине од невероватне једностаности израза од чудне повтених егзактација. Али се једностаности израз не покопи са опитим местом, Јакшићева експресија има чар средњевековног уметничког примитивизма. Не много ватре, али зато и не много дима. Берис свесни песник имао је понекад у епикурејство. Јакшић се не сећа ни јела, ни пића ни свадбе. Љубавне песме су му зато најмање убедљиве. Једино је ту имао намештених акцената, вештачке жеге. Љубавне песме, зачуде, биће су безначајне и код Ђуре Јакшића.

Доза Јакшића из села Српска Црња у Банату дала је два песника, од којих је први, старији, изванредно из Фонда предака двоструко талента сликарски и поетски. Ђура је оставио Банат и село, прешао у Србију, ал' ту га је зла судбина опет приковала уз село. Мађи Јакшић је остао у Банату и селу. Имају неки чвор нека породична трагична црта; дејковска са деровима, сетњама и способностима за успон, остају сталне, до краја на селу [Ђура Јакшић је дошао у Београд тешко болестан и готов да умре.] Како су носили село и судбину сеоских песника? За Ђуру, село је било и остало несрећа,

проклетство, неправда, понижење. Социјални бунтовник појачао је у Ђури машинолаког борца. Одјеци његових стихова и сенке његових гестова још су ту. Генерације осећају да је Сумраковац био Ђурина тамница...Милета је примио село, свесно се сматрао сеоским песником. Сигурно је да и селу има да захвали што је улазе у мудру и пасивну срећу од сазивања с природом, која га је мамила, осећајила, инспирисала у његовој поезији што је најбоље као песма и као љубав према завичају. Милета није постао песник завичаја ни у националном ни у социјалном смислу. Ђура је био хармоничан са својим страстима, Милета јачим са мистеријима и симболиком годишњих времена. Ђура је имао реторику која потсећа на хетак злуј у Ј[illegible]нату: почиње са сухим громом који нешто расцепи или спржи. Иза грома Ђура је имао и грмљ и крик бола и сузу немоћи. Милета, како је превиђао животне проблеме сељака, тако је превиђао и свеђеничке. Пантеистички занет или [illegible] меланхоличан, он је одређивао председјски и језички његовске [illegible] стихове као да тихо спушта зрно по зрно на бројаницама, не онима заборавитву него онима за сећању и путање. Зрно тихо звоне, песма облети главу песникову. Зрно, песмица. Уједначена је била машта Милете Јакшића. Ретко скроман и прав човек он је тачно тако равномерно и уједначено стихове низао. Ретко ко прво читаве песама. Ако читалац по други пут прочита оно што је забележио као најкомуникативније, зрно се просто и искрено сјетити: [illegible] да се са мирним и правилним ударима зрнца откидале у песнику нешто што није правилно нанизано ни као година времена ни као Јаковарска [illegible] Ка[illegible] уста човека или у име среће је им се тргнете. Како је тешко било сакривати а како је песник ипак сакрио своју тајну и од људи и од саме природе. Врло ретко, ако ипак реком стихова пливи и по комадић по потенцијалног разбијеног брода. Ако је и Милета за одређи са сеја! [illegible] се хотимично везао за природу, док гајна није коначно везала за себе. Хотимично је начинио своју поезију и миром и мирнијом од свог унутрашњег живота. Хотимично је она песма у сеоском песнику онако весела. Једино је та песма неискрена... Ако је поезија Ђуре Јакшића једна велика херојка поезија Милетина је једна скромна али херојска

Милорад Секулић

зрица. Над читалац сабере малобројна места где је песник пустио човеку да говори:

Само под земљу, под земљу не!

или је говорио у име свога ја:

Дасе откинем ко са лепца цвета,
и не дочекам опет овде лето,

читалац се тргне. Како је тешко било сакривати, а како је песник ~~[illegible]~~ добро сакрио ~~[illegible]~~ своју тајну и од људи и од саме природе. Ретко, али ипак, реком стихова пјесме и комедија од разбијеног бреда. Дтео је и Милета Јакшић да одброди са сеном. На се хотимично везао за природу, докле га она није коначно везала за себе. Хотимично је, морао хотимично да чини своју поезију мањом од свога унутрашњег живота. Хотимично је он песма о сеном песнику онако весела, и можда једина комисрене Јакшићева песма. .. Ако је поезија Ђуре Јакшића била једна великa хероика, поезија Милете Јакшића била је једна скромна али честита херомка. ~~[illegible]~~ Ако је скромна, али честита; Мило

~~[illegible]~~ Ђуз песме се може сагледати одбрану.

Исидора Секулић